

Bydgoszcz, 18. 11. 2020 r.

Prof. zw. dr hab. Urszula Ostrowska
Akademia im. Jakuba z Paradyża
w Gorzowie Wielkopolskim

RECENZJA

ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MGRA ADRIANA KAROLA ROSŁONA
PT.: *POSTAWA PATRIOTYCZNA ŻOŁNIERZY WOJSK OBRONY TERYTORIALNEJ*
A ICH POCZUCIE BEZPIECZEŃSTWA

PROMOTOR: DR HAB. SŁAWOMIR SOBCZAK, PROF. UPH W SIEDLACH

PROMOTOR POMOCNICZY: DR BARTŁOMIEJ GAIK

UNIWERSYTET MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ W LUBLINIE

WYDZIAŁ PEDAGOGIKI I PSYCHOLOGII

Lublin, 2019 rok, ogółem wydruku komputerowego 221 stron

UWAGI WSTĘPNE

Przedmiotem przedłożonej do recenzji – na podstawie Uchwały Rady Naukowej Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie - rozprawy doktorskiej mgra Adriana Karola Rosłona są zależności i związku pomiędzy postawą patriotyczną badanych żołnierzy Wojsk Obrony Terytorialnej a ich poczuciem bezpieczeństwa. Ow przedmiot badań z wielu powodów stanowi niezwykle trudne zadanie i ogromne wyzwanie szczególnie dla początkującego naukowca, zważywszy zwłaszcza brak opracowań dotyczących tego typu związków i zależności.

Przyczyn takiego stanu rzeczy jest co najmniej kilka. Przede wszystkim Wojska Obrony Terytorialnej, jako jeden z pięciu rodzajów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej - obok Wojsk Lądowych, Sił Powietrznych, Marynarki Wojennej i Wojsk Specjalnych - funkcjonują w naszym kraju zaledwie od kilku lat. Zostały one utworzone 1 stycznia 2017 na

podstawie ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw, która została podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej 20 grudnia 2016 roku.

Patriotyzm natomiast jest pojęciem o złożonej ontologicznie postaci w związku z istnieniem różnych wariantów tego fenomenu, który między innymi bezpośrednio dotyczy ludzkich przekonań, uczuć, a także emocji, toteż podlega badaniom wielu nauk, w tym zwłaszcza socjologii, pedagogiki, psychologii, politologii. Jednakże – bez względu na występujące różnice w pojmowaniu i eksplorowaniu patriotyzmu - jest to kategoria etycznie jednoznaczna i mająca wymiar uniwersalny. Z kolei postawa patriotyczna stanowi kluczowy element tożsamości zarówno indywidualnej, jak i różnych zbiorowości społecznych.

Doktorant mając tego stanu rzeczy świadomość, słusznie przyjął podejście interdyscyplinarne w swoich rozważaniach i badaniach, dzięki temu dysertacja może wnieść istotny wkład w rozumienie postawy patriotycznej oraz poszerzyć wiedzę z zakresu eksplorowanych związków i zależności. Toteż już na wstępie recenzji, z uwagi na pionierski charakter projektu badawczego dysertacji wyrażam przekonanie, że należy docenić dużą odwagę intelektualną i determinację Autora rozprawy konsekwentnie wypełniającego znaczącą lukę w tym obszarze problemowym.

Dotychczasowy stan wiedzy na temat patriotyzmu – pomimo eksplorowania tego zagadnienia w różnych ujęciach i kontekstach problemowych daleki jest od satysfakcjonującego rozpoznania na tyle, aby można było orzekać o wyczerpującym rozwiązaniu kluczowych problemów z owymi kwestiami związanych. Zastanawiający jest niewątpliwie fakt pominięcia hasła patriotyzm w zdawałoby się szczególnie predysponowanych do tej problematyki kompendiach wiedzy pedagogicznej, takich jak na przykład wydana pod koniec ubiegłego stulecia jednotomowa *Encyklopedia pedagogiczna* pod red. W. Pomykała (1997) oraz kilkutomowa *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku* pod red. T. Pilcha (tom IV zawierający hasła zaczynające się na literę „P” wydany został w 2005 roku, a *Suplement* do encyklopedii ukazał się w 2010 roku) a także *Leksykon PWN Pedagogika* pod red. B. Milerskiego i B. Sliwerskiego (2000). Warto zauważyć, że wyjątek w tej mierze stanowi *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej* (2016), która zawiera hasło patriotyzm autorstwa ks. Profesora Stanisława Kowalczyka, s. 729-734.

Również kwestia poczucia bezpieczeństwa w kontekście postawy patriotycznej – jak dotąd - nie stanowi przedmiotu zainteresowań badaczy reprezentujących różne dyscypliny naukowe. Zatem Doktorant musiał w toku realizacji swojego ambitnego projektu badawczego pokonywać wiele trudności i barier.

OCENA FORMALNA I MERYTORYCZNA

Recenzowana rozprawa doktorska składa się z ośmiu rozdziałów, które poprzedza wprowadzający w problematykę pracy kilkustronicowy wstęp (s. 6-14). Całość rozważań zamyka zawarte na czterech stronach zwięzłe podsumowanie (s. 194-202) oraz zapisana na dwunastu stronach bibliografia wraz z wyszczególnieniem netografii i aktów prawnych (s. 203-214). Ponadto załączony został spis zawartych w pracy 56 tabel (s. 215-218) oraz spis 32 rysunków (s. 219-221). Dysertacja nie zawiera streszczenia i aneksu.

Struktura pracy jest klarowna i uzasadniona merytorycznie. Wyodrębniono w niej osiem rozdziałów, cztery pierwsze rozpisane na 107 stronach konstruują w ujęciu interdyscyplinarnym podstawy teoretyczne dla badań własnych. Kolejny rozdział – piąty - przeznaczony został na podstawy metodologiczne badań własnych, natomiast dwa ostatnie rozdziały - siódmy i ósmy - zawierają prezentację oraz analizę wyników przeprowadzonych badań empirycznych. Część metodologiczna i empiryczna pracy wraz z podsumowaniem całości zajmuje nieco mniej miejsca niż część teoretyczna i ogółem zajmuje 80 stron tekstu.

Zawarte w rozdziale pierwszym rozważania (s. 15-57) koncentrują się wokół problematyki postawy w odniesieniu do patriotyzmu. Najpierw (w podrozdziale pierwszym i drugim) w świetle literatury przedmiotu, głównie psychologicznej i socjologicznej, dokonano przeglądu definicji postawy oraz przybliżono typologię tej kategorii, po czym scharakteryzowano trzy konstytutywne komponenty postawy, tj. poznawczy, emocjonalno-oceniający i behawioralny. Następnie - w czterech kolejnych podrozdziałach tego rozdziału (podrozdziały od trzeciego do szóstego) - odniesiono się do zagadnienia patriotyzmu, bazując na piśmiennictwie przede wszystkim z zakresu takich dyscyplin jak socjologia, psychologia, pedagogika, filozofia oraz politologia. W ostatnim podrozdziale tego rozdziału odwołano się do wyników badań na temat współczesnego rozumienia patriotyzmu przez Polaków oraz ich postaw patriotycznych.

Rozdział drugi, zatytułowany „*Wychowanie patriotyczne*”, przeznaczony został na rozważenie zagadnienia wartości i ich roli w wychowaniu, ze szczególnym uwzględnieniem patriotyzmu i wychowania patriotycznego (s. 58-81).

W kolejnych dwóch rozdziałach zawartych w części teoretycznej rozprawy (rozdział trzeci i czwarty, s. 82-122) uwaga skupiona została na kwestiach dotyczących bezpieczeństwa w kontekście teorii potrzeb i zagadnienia patriotyzmu (rozdział trzeci, s. 82-98) a także na

uwarunkowaniach bezpieczeństwa i jego funkcjach (rozdział czwarty, s. 99-122). W zamykającym część teoretyczną pracy rozdziale czwartym autor przybliżył genezę, przesłanki oraz cele tworzenia a także podstawy powołania do Wojsk Obrony Terytorialnej.

Natomiast w składającym się z czterech podrozdziałów kilkunastostronicowym rozdziale piątym rozprawy (s. 123-135), zawierającym treści dotyczące podstaw metodologicznych badań własnych, Doktorant wyartykułował przedmiot badań oraz ich cel w postaci próby określenia korelacji pomiędzy zmiennymi – postawą patriotyczną badanych żołnierzy Wojsk Obrony Terytorialnej (zmienna zależna) a ich poczuciem bezpieczeństwa (zmienna niezależna). Autor na użytek badań przyjął zgodnie z koncepcją Zenona Uchnasta, iż zmienną zależną, tj. poczucie bezpieczeństwa – określa oszacowanie poziomu bliskości, stabilności oraz zaufania do siebie. Natomiast zmienna zależna określona została w badaniach poprzez subiektywne oszacowanie na 5-stopniowej skali Likerta w odniesieniu do przekonań o patriotyzmie (wymiar poznawczy postawy) i do afektywnej reakcji na wydarzenia patriotyczne (wymiar emocjonalny/wewnętrzny postawy) oraz do zachowania patriotycznego (wymiar behawioralny/zewnętrzny postawy). Na podstawie tych założeń przyjęty został główny problem badawczy, a mianowicie: *„jaki jest charakter zależności pomiędzy postawą patriotyczną żołnierzy Wojsk Obrony Terytorialnej a [ich] poczuciem bezpieczeństwa?”* (s. 125) W cytowaniu tego problemu pomijam jako zbędną frazę rozpoczynającą pytanie, a mianowicie: *„Czy występuje a jeśli tak, to...”*, ponieważ tytuł rozprawy orzeka o istnieniu tejże zależności, której to problem główny nie powinien kwestionować. W ślad za tym przyjęto następującą postać hipotezy roboczej: *„Im wyższe poczucie bezpieczeństwa tym większe natężenie postawy patriotycznej żołnierzy Wojsk Obrony Terytorialnej”* (tamże). Z problemu głównego wyprowadzono kilka problemów szczegółowych oraz odpowiednio do nich kilka hipotez roboczych (s. 126-127).

W badaniach własnych wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, technikę ankiety oraz kilka narzędzi badawczych, tj.:

1. Kwestionariusz Poczucia Bezpieczeństwa Zenona Uchnasta (KPB);
2. Autorski Kwestionariusz Socjodemograficzny;
3. Kwestionariusz Postaw Patriotycznych.

W tym rozdziale autor zamieścił opis owych kwestionariuszy, jednak nie zostały one udostępnione w aneksie do wglądu.

W najkrótszym podrozdziale rozdziału metodologicznego, zatytułowanym *„Teren i organizacja badań”* (s. 131-132) zamieszczona została informacja dotycząca doboru osób do badań (zastosowano dobór losowy). Badania przeprowadzone zostały w Batalionie Lekkiej

Piechoty 5. Mazowieckiej Brygady Obrony Terytorialnej im. st. sierż. Mieczysława Dziemieszkiewicza ps. „Rój”. Doktorant zamierzał przeprowadzić badania także wśród żołnierzy 2. Lubelskiej Brygady Obrony Terytorialnej im. mjr. Hieronima Dekutowskiego, ps. „Zapora”, jednakże dowódca tej brygady z nieznanых powodów nie wyraził na nie zgody.

Autor rozprawy niestety nie przybliżył istoty funkcjonowania owej 5. Mazowieckiej Brygady Obrony Terytorialnej, dla której terytorialność oznacza gotowość do obrony i wspierania rodzin, bliskich i sąsiadów oraz budowanie bezpieczeństwa lokalnego, a także umacnianie patriotyzmu i więzi wśród lokalnych społeczności.

Natomiast charakterystyka badanych żołnierzy Wojsk Obrony Terytorialnej, z wykorzystaniem rysunków i tabel (ich płeć, wiek, miejsce zamieszkania, status zawodowy, poziom wykształcenia, status materialny) jest dość dokładna, zamieszczono ją w ostatnim podrozdziale tego rozdziału (s. 133-135).

Wyniki przeprowadzonych badań zaprezentowano i dokonano ich analizy w dwóch ostatnich rozdziałach pracy. W rozdziale szóstym zatytułowanym „*Ogólna charakterystyka postaw patriotycznych żołnierzy Wojsk Obrony Terytorialnej* (s. 136-145), wykorzystując statystyki opisowe tendencji centralnej oraz rozproszenia wyników poszukiwano odpowiedzi na problemy badawcze dotyczące podstaw patriotycznych badanych oraz weryfikowano odpowiadające im hipotezy robocze. Wyniki badań zawarto w siedmiu tabelach (Tabele 4 - 10) i zilustrowano na czterech wykresach (Rysunki 7-10).

Natomiast w obszerniejszym empirycznym rozdziale ósmym rozprawy zaprezentowano i zanalizowano wyniki badań dotyczące postawy patriotycznej żołnierzy z perspektywy ich poczucia bezpieczeństwa (s. 146-193). Ten rozdział składa się z czterech podrozdziałów, w których kolejno w aspekcie poczucia bezpieczeństwa badanych poddawano analizie kwestię postrzegania przez nich patriotyzmu, następnie ich emocjonalnego zaangażowania, po czym ich zachowań patriotycznych i na koniec związek liniowy pomiędzy postawą patriotyczną badanych żołnierzy a ich poczuciem bezpieczeństwa. Wyniki badań poddawane analizie w tym rozdziale zaprezentowane zostały w 45 tabelach (Tabele 11-56) oraz na 21 wykresach (Rysunki 11-32). Przyjęta procedura badań zaświadcza o właściwym podejściu do eksplorowania podjętej problematyki, jako że złożone zjawisko postawy nie jest w stanie w pełni jeden opisać „składnik liczbowy”, lecz wymagane jest wykorzystanie różnych narzędzi badawczych wzajemnie warunkujących się i uzupełniających, nie wykluczając ewentualności weryfikujących.

Poruszane się w tak złożonym o dużym stopniu i zakresie niepewności obszarze problemowym bez wątplenia wymaga dużej odwagi intelektualnej oraz ogromnego

zaangażowania zorientowanego na rozwiązanie realizowanego przedsięwzięcia naukowego, co nie pozostaje wolne od potknięć oraz słabości. W przypadku ewentualności przygotowania rozprawy do opublikowania, istnieje konieczność wyeliminowania pojawiających się w jej treści błędów, niezręczności stylistycznych oraz wprowadzenia stosownych zmian i uzupełnień, w tym także wyeliminowania literówek.

Niemniej recenzowana rozprawa doktorska będąca pierwszym poważnym zetknięciem się jej Autora z taką bardzo złożoną i intensywnie ewoluującą problematyką ujętą w dysertacji, otwiera ważne tropy do szerszych i bardziej wnikliwych eksploracji z tego zakresu, inspirująco skłaniając ku dalszym przedsięwzięciom. Zaproponowany sposób realizacji tego wielowątkowego projektu niezwykle ważnej pedagogicznie problematyki wytycza kierunek dla dalszego jej zgłębienia i odkrywania pól problemowych, toteż należy uznać, że recenzowana dysertacja określa długofalowy potencjał badawczy na ten temat.

W moim przekonaniu w podjętej w recenzowanej dysertacji problematyce ważne miejsce zajmuje aksjologiczny wymiar postawy patriotycznej, jako że w najbardziej ogólnym ujęciu postawa oznacza (względnie) trwałe nastawienie wobec kogoś lub czegoś, wyrażające się w zachowaniach osób, w których właśnie wartości stanowią podstawę intensywności przeżyć, przekonań i nastawień człowieka. Tymczasem w dysertacji nie uwzględniono istotnych dla eksplorowanej problematyki poglądów współczesnego amerykańskiego psychologa Elliota Aronsona (ur. w 1932 roku), autora wielu podręczników z psychologii społecznej, dla którego postawa jest opinią zawierającą komponent wartościujący i komponent emocjonalny (E. Aronson, *Człowiek – istota społeczna* (1995) . Aronson w swoich pracach określił postawę jako trwałą ocenę ludzi, obiektów i pojęć (E. Aronson, T.D. Wilson, R.M. Akert, *Psychologia społeczna. Serce i umysł* (1997)). Oczywiście, dla nauk pedagogicznych w rozważaniach podejmujących problematykę postawy ważny jest czynnik behawioralny, stanowiący nieodłączny składnik względnie trwałych skłonności jednostek. Ten czynnik w swoich badaniach Doktorant uwzględnił, eksponując wartość komponentu działaniowego aktywności człowieka ściśle związanej z zaspokajaniem potrzeb. Szerokie rozumienie postawy będącej w swej istocie głębszym wymiarem osobowości, obejmuje swym zakresem rozmaite konfiguracje układu funkcji poznawczych i emocjonalnych w dynamicznej równowadze z podejmowanymi działaniami, w odniesieniu do postawy patriotycznej, najogólniej zwyczajowo odnoszących się do zachowań dotyczących gotowości człowieka do podejmowania działań wobec ojczyzny.

UWAGI KOŃCZOWE I KONKLUZJA

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska koncentrująca uwagę na kwestiach postaw patriotycznych żołnierzy Wojsk Obrony Terytorialnej w aspekcie ich poczucia bezpieczeństwa stanowi z wielu względów inspirującą lekturę. Przede wszystkim rozważanie zagadnienia postawy patriotycznej oraz wychowania patriotycznego w różnych ujęciach problemowych nigdy nie traci swej aktualności, bez względu na dobór osób do badań, jak i czas tudzież miejsce eksploracji a także wytyczone cele owych przedsięwzięć, a przy tym zawsze kumuluje wokół siebie mnóstwo trudności a nawet kontrowersji.

Sytuująca się w kręgu zainteresowań reprezentantów różnych dyscyplin naukowych problematyka dotycząca fenomenu patriotyzmu i wychowania patriotycznego, ponad wszelką wątpliwość wymaga intensywnych interdyscyplinarnych badań. Podejmujący w recenzowanej dysertacji tę problematykę Doktorant odważnie wychodzi naprzeciw owemu zadaniu i wyzwaniu, ewidentnie wpisując się w ważny obszar rozważań i badań, nowatorsko wypełniając istniejącą lukę na ten temat w refleksji pedagogicznej.

Podsumowując całość recenzji stwierdzam, że dysertacja doktorska spełnia standardy projektu badawczego. Praca ma dla nauk o wychowaniu charakter nowatorski, jako że dotąd ta problematyka nie stała się przedmiotem zainteresowań reprezentantów dyscyplin pedagogicznych. Wyniki badań inspirująco wzbogacają naukową refleksję nad patriotyzmem i wnoszą istotny wkład w rozumienie postawy patriotycznej nie tylko w aspekcie poczucia bezpieczeństwa osób badanych.

* * *

W konkluzji wyrażam przekonanie, że przedłożona do recenzji rozprawa doktorska mgra Adriana Karola Rosłona spełnia warunki określone w art. 13. 1. Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017. 1789 z późn. zm.). Zatem wnioskuję do Wysokiej Rady Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie o dopuszczenie Kandydata do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Urszula Ostrowska

